HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a treia)

19 septembrie 2019*

„Trimitere preliminară – Protecția consumatorilor – Directiva 93/13/CEE – Clauze abuzive în contractele încheiate cu consumatorii – Articolul 3 alineatele (1) și (3) – Anexa la Directiva 93/13/CEE – Punctul 1 literele (m) și (q) – Contract de împrumut ipotecar – Act notarial – Aplicarea formulei executorii de către un notar – Răsturnarea sarcinii probei – Articolul 5 prima teză – Redactare clară și inteligibilă”

În cauza C-34/18,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Fővárosi Ítélőtábla (Curtea Regională de Apel din Budapesta-Capitală, Ungaria), prin decizia din 9 ianuarie 2018, primită de Curte la 18 ianuarie 2018, în procedura

Ottília Lovasné Tóth

împotriva

ERSTE Bank Hungary Zrt.,

CURTEA (Camera a treia),

compusă din doamna A. Prechal (raportoare), președintă de cameră, domnii F. Biltgen, J. Malenovský și C. G. Fernlund și doamna L. S. Rossi, judecători,

avocat general: domnul G. Hogan,

grefier: doamna R. Șereș, administratoare,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 23 ianuarie 2019,

luând în considerare observațiile prezentate:

– pentru doamna Lovasné Tóth, de G. Némethi, ügyvéd;

– pentru ERSTE Bank Hungary Zrt., de T. Kende și de P. Sonnevend, ügyvédek;

– pentru guvernul maghiar, de M. Z. Fehér, în calitate de agent;

– pentru Comisia Europeană, de N. Ruiz García și de A. Tokár, în calitate de agenți,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 21 martie 2019,

* Limba de procedură: maghiara.

pronunță prezenta

Hotărâre

1 Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolelor 3 și 5 din Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii (JO 1993, L 95, p. 29, Ediție specială, 15/vol. 2, p. 273), precum și a punctului 1 literele (m) și (q) din anexa la această directivă.

2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între doamna Ottília Lovasné Tóth (denumită în continuare „împrumutata”), pe de o parte, și ERSTE Bank Hungary Zrt. (denumită în continuare „banca”), pe de altă parte, în legătură cu o cerere în constatarea caracterului pretins abuziv al unei clauze cuprinse într-un contract de împrumut ipotecar denominat în monedă străină.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

3 Potrivit celui de al cincilea considerent al Directivei 93/13:

„întrucât, în general, consumatorii nu cunosc normele de drept care, în alte state membre, reglementează contractele pentru vânzarea de bunuri sau de servicii; întrucât această necunoaștere îi poate descuraja să încheie tranzacții directe pentru achiziționarea de bunuri sau de servicii în alt stat membru;”.

4 Articolul 3 alineatul (1) din această directivă prevede:

„O clauză contractuală care nu s-a negociat individual se consideră ca fiind abuzivă în cazul în care, în contradicție cu cerința de bună-credință, provoacă un dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților care decurg din contract, în detrimentul consumatorului.”

5 Articolul 3 alineatul (3) din directiva menționată face trimitere la anexa la aceasta, care conține o „listă orientativă și neexhaustivă a clauzelor care pot fi considerate abuzive”.

6 Articolul 5 prima teză din aceeași directivă prevede:

„În cazul contractelor în care toate clauzele sau o parte a acestora sunt prezentate consumatorului în scris, acestea trebuie întotdeauna redactate într-un limbaj clar și inteligibil.”

7 Potrivit articolului 8 din Directiva 93/13:

„Statele membre pot adopta sau menține cele mai stricte dispoziții [a se citi «dispoziții mai stricte»] compatibile cu tratatul în domeniul reglementat de prezenta directivă, pentru a asigura consumatorului un nivel maxim de protecție [a se citi «un nivel de protecție mai ridicat»].”

8 Punctul 1 din anexa la această directivă are următorul cuprins:

„Clauzele care au ca obiect sau ca efect:

[…]

(m) acordarea dreptului vânzătorului sau furnizorului [a se citi „profesionistului”] de a stabili dacă bunurile sau serviciile furnizate sunt conforme cu contractul sau acordarea acestora a dreptului exclusiv de a interpreta orice clauză din contract;

[…]

(q) excluderea sau obstrucționarea dreptului consumatorului de a introduce acțiuni în justiție sau de a exercita orice altă cale de atac, în special prin solicitarea consumatorului să sesizeze exclusiv o curte de arbitraj care nu este reglementată de dispozițiile legale, restricționând în mod nejustificat dovezile aflate la dispoziția lui sau impunându-i sarcina probei care, în conformitate cu legislația aplicabilă, trebuie să îi revină altei părți la contract.”

Dreptul maghiar

Codul civil

9 Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (Legea nr. IV din 1959 de instituire a Codului civil), în versiunea aplicabilă litigiului principal (denumită în continuare „Codul civil”), prevede la articolul 205/A:

„(1) Orice clauză contractuală pe care o parte o stabilește în prealabil, în mod unilateral și fără participarea celeilalte părți, în scopul încheierii unor contracte multiple și pe care părțile nu au negociat-o în mod individual trebuie considerată clauză contractuală generală.

[…]

(3) Caracterul de clauză contractuală generală al unei stipulații nu este influențat de domeniul de aplicare, de forma sau de modul de redactare a acesteia și nici de faptul că este inclusă chiar în contract sau într-un act separat.”

10 Articolul 209 din Codul civil prevede:

„(1) Orice clauză care cuprinde o condiție generală de afaceri sau orice clauză dintr-un contract încheiat cu consumatorii care nu a fost negociată în mod individual este abuzivă dacă stabilește, cu încălcarea cerințelor de bună-credință și de echitate, în mod unilateral și fără justificare, drepturile și obligațiile părților izvorâte din contract într-un mod care să îl dezavantajeze pe cocontractantul celui care impune clauza contractuală în discuție.

(2) Pentru a constata caracterul abuziv al unei clauze, este necesar să fie luate în considerare toate împrejurările existente la data încheierii contractului și care au determinat încheierea acestuia, precum și natura prestației convenite și legătura clauzei în discuție cu alte clauze din contract sau cu alte contracte.

(3) O legislație specială va putea stabili clauzele care sunt considerate abuzive în contractele încheiate cu consumatorii sau care trebuie considerate ca atare până la proba contrară.”

11 Potrivit articolului 209/A din Codul civil:

„(1) Partea prejudiciată poate contesta o clauză abuzivă inserată în contract în calitate de condiție generală.

(2) Sunt nule clauzele abuzive inserate în contractele încheiate cu consumatorii în calitate de condiții generale sau pe care profesionistul le-a redactat în mod unilateral, în prealabil și fără negociere individuală. Nulitatea poate fi invocată numai în interesul consumatorului.”

12 Articolul 242 din Codul civil prevede:

„(1) Recunoașterea datoriei nu modifică titlul datoriei, însă revine autorului unei asemenea recunoașteri sarcina de a dovedi că datoria sa nu există, că executarea sa nu este susceptibilă să fie solicitată pe cale judiciară sau că este lipsit de validitate contractul.

(2) Recunoașterea datoriei se efectuează printr-o declarație scrisă comunicată celeilalte părți.”

13 Articolul 523 din Codul civil prevede:

„(1) În temeiul unui contract de împrumut, instituția de credit sau un alt împrumutător este obligat să pună la dispoziția debitorului suma convenită; debitorul este obligat, la rândul său, să ramburseze suma menționată conform contractului.

(2) În lipsa unor dispoziții contrare, dacă împrumutătorul este o instituție de credit, debitorul se obligă să plătească dobânzi (împrumut bancar).”

14 Potrivit articolului 688 din Codul civil, acesta urmărește, printre altele, transpunerea Directivei 93/13 în dreptul maghiar.

Decretul guvernamental

15 Fogyasztóval kötött szerződésben tisztességtelennek minősülő feltételekről szóló 18/1999. (II. 5.) Kormányrendelet [Decretul guvernamental nr. 18/1999 (II. 5.) privind clauzele considerate abuzive în contractele încheiate cu consumatorii], în versiunea aplicabilă litigiului principal (denumit în continuare „decretul guvernamental”), prevede la articolul 1 alineatul (1) că este considerată abuzivă în special o clauză contractuală care:

„[…]

b) autorizează exclusiv cocontractantul consumatorului să stabilească ce constituie o executare conformă cu stipulațiile contractului;

[…]

i) exclude sau limitează posibilitățile consumatorului de a recurge la căile de drept prevăzute de lege sau convenite de părți, cu excepția cazului în care aceasta le înlocuiește simultan cu alte moduri de soluționare a litigiilor stabilite de lege;

j) modifică sarcina probei în detrimentul consumatorului.”

16 Potrivit articolului 3 alineatul (2) din acest decret:

„Prezentul decret, împreună cu dispozițiile relevante ale Codului civil, asigură transpunerea Directivei [93/13] în dreptul maghiar.”

Codul de procedură civilă

17 Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (Legea nr. III din 1952 privind Codul de procedură civilă), în versiunea aplicabilă litigiului principal (denumit în continuare „Codul de procedură civilă"), prevede la articolul 164 alineatul (1):

„Sarcina probei elementelor de fapt necesare soluționării litigiului revine, ca regulă generală, părții care are interesul ca instanța să le accepte ca dovedite."

Legea maghiară nr. LIII din 1994

18 Bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII törvény (Legea maghiară nr. LIII din 1994 privind executarea judiciară), în versiunea aplicabilă la data semnării contractului în discuție în litigiul principal, prevede la articolul 10:

„Executarea judiciară este dispusă prin întocmirea unui titlu executoriu. Titlurile executorii sunt următoarele:

[…]

b) documentul pe care o instanță a aplicat formula executorie."

19 De la 1 iunie 2010, această dispoziție are următorul cuprins:

„Executarea judiciară este dispusă prin întocmirea unui titlu executoriu. Titlurile executorii sunt următoarele:

[…]

b) documentul pe care o instanță sau un notar a aplicat formula executorie."

Litigiul principal și întrebările preliminare

20 La 27 octombrie 2008, împrumutata și banca au încheiat un contract de împrumut imobiliar (denumit în continuare „contractul de împrumut"), denominat în franci elvețieni (CHF). Prin acest contract, banca s-a angajat să pună la dispoziția împrumutatei o sumă de 132 848 CHF (aproximativ 118 140 de euro) în vederea refinanțării unui credit. În aceeași zi, împrumutata a procedat la întocmirea, prin intermediul unui notar, a unui act autentic, intitulat „declarație unilaterală de angajament", în care figurau stipulațiile contractului de împrumut.

21 Punctul I.4 din contractul de împrumut, al cărui conținut figurează și în actul notarial menționat, are următorul cuprins:

„Pentru soluționarea oricărui eventual litigiu privind lichidarea conturilor sau pentru a da curs unei cereri din partea băncii, pentru determinarea soldului creditului sau al oricărei alte datorii la un moment dat în conformitate cu prezentul act, pentru stabilirea datei efective a deblocării creditului și a datei exigibilității unei creanțe, precum și a oricărei date sau fapte necesare în vederea executării silite judiciare directe, părțile și-au exprimat intenția de a se angaja să accepte ca element de probă cu forță probantă un act încheiat în formă autentică întocmit în conformitate cu conturile deschise de debitor în evidențele băncii și cu registrele și cu evidențele contabile ale băncii menționate.

În conformitate cu aceasta, părțile se angajează să recunoască, prin semnarea prezentului document, că, în caz de nerambursare a împrumutului sau a accesoriilor sale sau de rambursare neconformă cu contractul, actul încheiat în formă autentică întocmit în conformitate cu conturile deschise de debitor în evidențele băncii și cu registrele și cu evidențele contabile ale băncii menționate va servi, alături de prezentul document și în vederea executării silite, drept dovadă a soldului creditului și a accesoriilor sale la un moment dat, precum și a faptelor sus-menționate.

În cazul inițierii unei eventuale proceduri de executare silită, părțile/debitorul invită notarul care a întocmit prezentul document sau orice alt notar competent să ateste, la cererea băncii, într-un act încheiat în formă autentică întocmit în conformitate cu conturile deschise de debitor în evidențele băncii și cu registrele și cu evidențele contabile ale băncii menționate, soldul creditului și al accesoriilor sale sau al oricărei alte datorii care rezultă din împrumutul sus-menționat, precum și datele sau faptele sus-menționate necesare; ele acordă autorizația de ridicare a secretului bancar în această privință.”

22 Din decizia de trimitere reiese că contractul de împrumut autorizează banca să îl rezilieze cu efect imediat în cazul unei încălcări grave a obligațiilor contractuale din partea împrumutatei, precum neexecutarea unei obligații de plată. Întrucât toate creanțele întemeiate pe acest contract devin scadente în urma rezilierii, banca are dreptul la rambursarea imediată a sumei restante datorate.

23 La 5 ianuarie 2016, împrumutata a introdus o acțiune la instanța maghiară de prim grad de jurisdicție competentă. Ea a susținut că clauza cuprinsă la punctul I.4 din contractul de împrumut și dispoziția corespunzătoare a actului autentic întocmit cu ocazia încheierii contractului de împrumut erau abuzive pentru motivul că, prin intermediul acestei clauze, ea s-ar fi angajat să accepte ca banca să poată stabili în mod unilateral o neîndeplinire a obligațiilor din partea sa, precum soldul datoriei, precum și să procedeze direct la executare în temeiul acestui act autentic, dotat cu forță probantă, din moment ce este învestit cu formulă executorie. Potrivit împrumutatei, clauza menționată ar răsturna sarcina probei în detrimentul consumatorului, dat fiind că i-ar reveni acestuia din urmă, în cazul unui dezacord, sarcina de a sesiza o instanță pentru a se opune executării silite.

24 Banca a solicitat respingerea acțiunii. Potrivit băncii, clauza în discuție în litigiul principal nu ar permite să se stabilească în mod unilateral dacă împrumutata și-a îndeplinit obligațiile. Aceasta nu ar răsturna sarcina probei și nici nu ar priva împrumutata de posibilitatea de a-și valorifica pretențiile. Chiar în prezența unui act notarial care atestă cuantumul datoriei, dreptul maghiar ar continua să permită furnizarea de probe contrare. În plus, chiar în cadrul unei proceduri simplificate de executare silită, ar continua să îi revină băncii sarcina de a dovedi cuantumul creanței. Clauza menționată nu ar permite băncii să stabilească în mod unilateral soldul datoriei și nici să impună propria interpretare a dispozițiilor contractului de împrumut.

25 Instanța maghiară de prim grad de jurisdicție competentă a respins acțiunea împrumutatei pentru motivul că clauza în discuție în litigiul principal nu ar fi abuzivă, nefăcând decât să precizeze modalitățile care trebuie respectate pentru a atesta datoria. În ceea ce privește executarea, această instanță a considerat că, în cazul în care este dispusă, nu există un mijloc de a verifica dacă împrumutata este în stare de nerambursare. Totuși, aceasta ar putea să declare executorului judecătoresc că și-a îndeplinit obligațiile și, dacă este necesar, să inițieze o procedură de excludere a executării silite. În acea procedură, împrumutata ar putea contesta creanța.

26 Împrumutata a declarat apel la instanța de trimitere. Aceasta a evidențiat faptul că clauza în discuție în litigiul principal este susceptibilă să genereze un dezechilibru în detrimentul consumatorului, în sensul Directivei 93/13, simplificând posibilitățile pe care le are banca de a-și susține pretențiile și făcând mai dificilă apărarea consumatorului.

27 Instanța de trimitere, care amintește că, potrivit articolului 242 din Codul civil, revine autorului unei recunoașteri a datoriei sarcina de a dovedi că datoria sa nu există, că executarea sa nu este susceptibilă să fie solicitată pe cale judiciară sau că este lipsit de validitate contractul, consideră că acest articol nu este aplicabil clauzei cuprinse la punctul I.4 din contractul de împrumut. Potrivit instanței de trimitere, articolul menționat, care ar răsturna sarcina probei pentru datoriile recunoscute, nu s-ar aplica decât dacă cuantumul datoriei este clar și definit. Or, nu aceasta ar fi situația în speță.

28 În plus, instanța de trimitere consideră că punctul I.4 din contractul de împrumut are același efect ca articolul 242 din Codul civil în ceea ce privește răsturnarea sarcinii probei, în măsura în care, în cazul unui dezacord, i-ar reveni împrumutatei sarcina de a dovedi că pretenția băncii este neîntemeiată și de a sesiza o instanță pentru a contesta caracterul legitim al executării silite sau validitatea contractului de împrumut. Într-o procedură de excludere sau de limitare a executării silite, cerințele în materie de termene și de probe ar fi mai stricte decât în procedurile civile obișnuite. Prin urmare, prin faptul că impune ca datoria, chiar fără a fi în mod necesar recunoscută de debitor, să fie atestată prin intermediul unui act autentic dotat cu forță probantă în temeiul evidențelor băncii, această clauză ar determina un dezechilibru în detrimentul consumatorului.

29 Instanța de trimitere solicită să se stabilească dacă respectiva clauză intră sub incidența punctului 1 literele (m) și (q) din anexa la Directiva 93/13, precum și modul în care ar trebui să aprecieze dacă o asemenea clauză are un caracter abuziv. Ea arată, în această privință, că anexa menționată a făcut obiectul unei transpuneri în dreptul maghiar, iar clauzele prevăzute la articolul 1 alineatul (1) din decretul guvernamental sunt considerate abuzive fără a fi necesară nicio examinare suplimentară.

30 Această instanță arată că, în temeiul articolului 8 din Directiva 93/13, statele membre pot adopta dispoziții mai stricte compatibile cu tratatul în domeniul reglementat de această directivă, pentru a asigura consumatorului un nivel de protecție mai ridicat. Ar fi, așadar, permis legiuitorului național să declare abuzive, fără o examinare suplimentară, clauzele prevăzute la articolul 3 alineatul (3) din Directiva 93/13 coroborat cu punctul 1 din anexa la această directivă.

31 În ceea ce privește aspectul dacă o clauză precum cea în discuție în litigiul principal intră sub incidența punctului 1 litera (q) din anexa la Directiva 93/13, instanța de trimitere arată că, deși versiunea în limba maghiară a acestei dispoziții vizează clauzele „care au ca obiect sau ca efect […]”, alte versiuni lingvistice ale dispoziției menționate, printre care versiunile în limbile germană, polonă, cehă și slovenă, fac referire la clauze „care au ca obiectiv sau ca efect […]”. În temeiul acestor din urmă versiuni lingvistice, ar trebui să se considere că instituția financiară vizată, prin inserarea acestei clauze în contractul vizat, a avut drept scop răsturnarea sarcinii probei.

32 În această privință, această instanță ridică problema dacă articolul 3 alineatul (3) din Directiva 93/13 coroborat cu punctul 1 litera (q) din anexa la această directivă trebuie interpretat în sensul că vizează o clauză care are ca obiectiv răsturnarea sarcinii probei, pentru a putea proceda la o executare silită simplificată în cazul unei încălcări grave a obligațiilor de către consumator, chiar dacă această procedură simplificată de executare silită poate fi întemeiată și pe dreptul național, independent de clauza menționată.

33 Potrivit instanței de trimitere, chiar dacă clauza în discuție în litigiul principal constituie expresia unei proceduri de executare silită notarială deja prevăzute de legea maghiară, această clauză ar putea fi abuzivă în măsura în care ar avea drept consecință, prin faptul că lasă băncii posibilitatea de a stabili suma restantă datorată, să înlăture orice negociere echitabilă și loială cu împrumutata și să o oblige pe aceasta să inițieze o procedură judiciară oneroasă. În sfârșit, consecințele potențiale ale clauzei menționate în cazul unui litigiu nu ar fi pe deplin inteligibile pentru consumatorul mediu la încheierea contractului.

34 Instanța de trimitere arată că o situație analogă celei în discuție în litigiul principal a condus la pronunțarea Hotărârii din 1 octombrie 2015, ERSTE Bank Hungary (C-32/14, EU:C:2015:637). Totuși, această hotărâre ar fi făcut obiectul unor aplicări divergente de către instanțele maghiare în ceea ce privește clauze precum cea în discuție în litigiul principal.

35 Instanța de trimitere subliniază că, potrivit Kúria (Curtea Supremă, Ungaria), în cazul aplicării formulei executorii pe un act autentic, debitorul nu poate, în temeiul articolului 369 din Codul de procedură civilă, să conteste datoria decât în cadrul unei proceduri în încetarea sau în limitarea executării. Ar fi vorba însă despre o consecință care decurge din normele de procedură aplicabile actelor autentice notariale și formulei executorii. Clauzele analoage celei în discuție în litigiul principal nu ar afecta, așadar, poziția juridică a consumatorului și nu ar fi nicidecum în detrimentul său în această privință. Astfel, faptul că sarcina probei revine consumatorului, în temeiul articolului 164 alineatul (1) din Codul de procedură civilă, ar fi inerent procedurilor de excludere sau de limitare a executării silite, astfel încât actul autentic notarial nu ar îngreuna sarcina probei pentru consumator.

36 Cu toate acestea, alte instanțe decât Kúria (Curtea Supremă) ar fi statuat că o asemenea clauză este susceptibilă să răstoarne sarcina probei în detrimentul consumatorului.

37 Pe de altă parte, instanța de trimitere arată că clauza în discuție în litigiul principal ar putea fi considerată o clauză în sensul punctului 1 litera (m) din anexa la Directiva 93/13, care are ca obiect sau ca efect acordarea dreptului profesionistului de a stabili dacă bunurile sau serviciile furnizate sunt conforme cu contractul sau cu acordarea acestuia a dreptului exclusiv de a interpreta orice clauză din contract.

38 În aceste împrejurări, Fővárosi Ítélőtábla (Curtea Regională de Apel din Budapesta-Capitală, Ungaria) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) Punctul (1) litera (q) din anexa la [Directiva 93/13] trebuie interpretat în sensul că, în calitate de normă de drept al Uniunii cu statut de normă de ordine publică, interzice unui creditor, în general și într-un mod care face inutilă efectuarea oricărei analize suplimentare, să impună unui debitor care are calitatea de consumator o clauză contractuală-tip sau care nu a fost negociată individual, al cărei obiectiv sau efect este răsturnarea sarcinii probei?

2) În măsura în care este necesar să se aprecieze, în temeiul punctului 1 litera (q) din anexa la Directiva 93/13, obiectivul sau efectul clauzei contractuale, se poate stabili că împiedică exercitarea drepturilor consumatorilor o clauză contractuală

– în virtutea căreia debitorul care are calitatea de consumator are motive întemeiate să creadă că trebuie să execute integral contractul, cu toate clauzele sale, în modalitatea și în măsura impuse de creditor, chiar dacă debitorul are convingerea că prestația impusă de creditor nu este exigibilă, în tot sau în parte, sau

– al cărei efect este limitarea sau excluderea accesului consumatorului la o modalitate de soluționare a litigiilor întemeiată pe o negociere echitabilă, pentru motivul că este suficient ca creditorul să invoce această clauză contractuală pentru a considera litigiul soluționat?

3) În măsura în care este necesar să se decidă asupra caracterului abuziv al clauzelor contractuale enumerate în anexa la [Directiva 93/13] ținând seama și de criteriile prevăzute la articolul 3 alineatul (1) din directivă, o clauză care are incidență asupra deciziilor consumatorului în ceea ce privește executarea contractului, soluționarea litigiilor cu creditorul pe cale judiciară sau extrajudiciară sau exercitarea drepturilor sale respectă cerința unei redactări clare și inteligibile, prevăzută la articolul 5 din directivă, în condițiile în care, deși este clară din punct de vedere

gramatical, produce efecte juridice care nu pot fi stabilite decât prin interpretarea normelor naționale în privința cărora nu exista o jurisprudență uniformă nici la momentul încheierii contractului, nici în anii următori?

4) Punctul 1 litera (m) din anexa la [Directiva 93/13] trebuie interpretat în sensul că o clauză contractuală care nu a fost negociată individual poate fi de asemenea abuzivă în cazul în care permite profesionistului să stabilească în mod unilateral dacă prestația consumatorului a fost executată în conformitate cu contractul, iar consumatorul recunoaște că aceasta este obligatorie în privința sa, înainte chiar ca părțile contractante să fi efectuat orice prestație?"

Cu privire la întrebările preliminare

Cu privire la admisibilitatea întrebărilor

39 Banca invocă inadmisibilitatea întrebărilor adresate în esență pentru motivul că acestea sunt de natură ipotetică. În ceea ce privește primele două întrebări, banca susține că instanța de trimitere pleacă de la postulatul eronat că clauza în discuție în litigiul principal răstoarnă sarcina probei în detrimentul consumatorului. În plus, această clauză nu ar fi susceptibilă să obstrucționeze dreptul consumatorului de a introduce acțiuni în justiție sau de a exercita orice altă cale de atac. Prin urmare, punctul 1 litera (q) din anexa la Directiva 93/13 nu ar fi aplicabil în cauza principală. În ceea ce privește a treia întrebare, banca susține că jurisprudența referitoare la clauze precum cea în discuție în litigiul principal era uniformă la momentul încheierii contractului de împrumut, întrucât Kúria (Curtea Supremă) statuase în mai multe rânduri că asemenea clauze nu modifică drepturile și nici obligațiile consumatorului în raport cu normele de drept național aplicabile. În sfârșit, în ceea ce privește a patra întrebare, banca arată că punctul 1 litera (m) din anexa la Directiva 93/13 nu este aplicabil clauzei în discuție în litigiul principal, dat fiind că aceasta nu acordă profesionistului dreptul de a stabili dacă prestațiile consumatorului sunt conforme cu stipulațiile contractului de împrumut.

40 Trebuie amintit de la bun început că, potrivit jurisprudenței constante a Curții, întrebările referitoare la interpretarea dreptului Uniunii adresate de instanța națională în cadrul normativ și factual pe care îl definește sub răspunderea sa și a cărui exactitate Curtea nu are competența să o verifice beneficiază de o prezumție de pertinență. Curtea poate refuza să se pronunțe asupra unei cereri formulate de o instanță națională numai dacă este evident că interpretarea solicitată a dreptului Uniunii nu are nicio legătură cu realitatea sau cu obiectul litigiului principal, atunci când problema este de natură ipotetică sau atunci când Curtea nu dispune de elementele de fapt și de drept necesare pentru a răspunde în mod util întrebărilor care i-au fost adresate (Hotărârea din 20 septembrie 2018, OTP Bank și OTP Faktoring, C-51/17, EU:C:2018:750, punctul 37, precum și jurisprudența citată).

41 În această privință, astfel cum a arătat și domnul avocat general la punctul 37 din concluzii, nu reiese în mod vădit din cererea de decizie preliminară că ipotezele avute în vedere de instanța de trimitere nu corespund situației în discuție în litigiul principal.

42 În plus, trebuie să se arate că, în cadrul procedurii prevăzute la articolul 267 TFUE, care este întemeiată pe o separare clară a funcțiilor între instanțele naționale și Curte, orice apreciere a situației de fapt și a dreptului național este de competența instanței naționale (a se vedea în acest sens Hotărârea din 27 februarie 2019, Associação Peço a Palavra și alții, C-563/17, EU:C:2019:144, punctul 36, precum și jurisprudența citată). În consecință, în speță, revine exclusiv instanței de trimitere sarcina de a aprecia semnificația și domeniul de aplicare ale clauzei în discuție în litigiul principal.

43 Rezultă că întrebările adresate sunt admisibile.

Cu privire la prima întrebare

44 Prin intermediul primei întrebări, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 3 alineatul (3) din Directiva 93/13 coroborat cu punctul 1 litera (q) din anexa la această directivă trebuie interpretat în sensul că acesta califică drept abuzivă, în mod general și fără o examinare suplimentară, o clauză contractuală care nu s-a negociat individual și care are ca obiect sau ca efect răsturnarea sarcinii probei în detrimentul consumatorului.

45 Din modul de redactare a articolului 3 alineatul (3) din Directiva 93/13 reiese că anexa la această directivă conține o listă orientativă și neexhaustivă a clauzelor care pot fi considerate abuzive. Desigur, anexa la Directiva 93/13 constituie, astfel cum a statuat deja Curtea, un element esențial pe care instanța competentă își poate întemeia aprecierea cu privire la caracterul abuziv al unei clauze (a se vedea în acest sens Ordonanța din 3 aprilie 2014, Sebestyén, C-342/13, EU:C:2014:1857, punctul 32 și jurisprudența citată). Cu toate acestea, este cert că o clauză care figurează în lista din anexa menționată nu trebuie în mod necesar să fie considerată abuzivă și că, invers, o clauză care nu figurează în aceasta poate fi totuși declarată abuzivă (a se vedea în acest sens Hotărârea din 7 mai 2002, Comisia/Suedia, C-478/99, EU:C:2002:281, punctul 20).

46 Rezultă că revine instanței naționale, în prezența unei clauze contractuale, sarcina de a verifica, în temeiul articolului 3 alineatele (1) și (3) din Directiva 93/13 coroborat cu punctul 1 litera (q) din anexa la această directivă, dacă această clauză provoacă, în contradicție cu cerința de bună-credință, un dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților care decurg din contract, în detrimentul consumatorului.

47 Cu toate acestea, potrivit articolului 8 din Directiva 93/13, statele membre pot adopta sau menține dispoziții mai stricte compatibile cu tratatul în domeniul reglementat de aceeași directivă, pentru a asigura consumatorului un nivel de protecție mai ridicat. Astfel, statele membre sunt libere, în principiu, să extindă protecția prevăzută la articolul 3 alineatele (1) și (3) din această directivă coroborat cu punctul 1 din anexa la directiva menționată, declarând abuzive, în general, clauzele-tip care sunt enumerate la acest punct, fără a fi necesară o examinare suplimentară potrivit criteriilor care figurează la articolul 3 alineatul (1) din Directiva 93/13.

48 Reiese din dosarul prezentat Curții, aspect a cărui verificare revine însă instanței de trimitere, că, potrivit dreptului maghiar, clauzele menționate la punctul 1 litera (q) din anexa la Directiva 93/13 sunt efectiv considerate abuzive, iar aceasta fără a fi necesară o examinare suplimentară. Dacă aceasta este situația, revine de asemenea instanței de trimitere sarcina de a stabili dacă clauza în discuție în litigiul principal intră sub incidența articolului 1 alineatul (1) litera j) din decretul guvernamental.

49 Având în vedere ceea ce precedă, trebuie să se răspundă la prima întrebare că articolul 3 alineatul (3) din Directiva 93/13 coroborat cu punctul 1 litera (q) din anexa la această directivă trebuie interpretat în sensul că nu califică drept abuzivă, în mod general și fără o examinare suplimentară, o clauză contractuală care nu s-a negociat individual și care are ca efect sau ca obiect răsturnarea sarcinii probei în detrimentul consumatorului.

Cu privire la a doua întrebare

50 Prin intermediul celei de a doua întrebări, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 3 alineatul (3) din Directiva 93/13 coroborat cu punctul 1 litera (q) din anexa la această directivă trebuie interpretat în sensul că vizează o clauză care are ca obiect sau ca efect, pe de o parte, să determine consumatorul să considere în mod legitim că este obligat să își execute toate obligațiile contractuale, chiar dacă apreciază că anumite prestații nu sunt datorate, și, pe de altă parte, să

obstrucționeze dreptul consumatorului de a introduce acțiuni în justiție sau de a exercita orice altă cale de atac, atunci când suma restantă datorată de acesta în temeiul contractului este stabilită prin act notarial dotat cu forță probantă, ceea ce îi permite creditorului să pună capăt litigiului.

51 Din modul de redactare a punctului 1 litera (q) din anexa la Directiva 93/13 reiese că acest punct vizează clauze care au ca obiect sau ca efect excluderea sau obstrucționarea dreptului consumatorului de a introduce acțiuni în justiție sau de a exercita orice altă cale de atac.

52 Curtea a statuat deja, în ceea ce privește clauzele susceptibile să intre sub incidența punctului 1 litera (q) din anexa la Directiva 93/13 coroborat cu articolul 3 alineatul (1) din aceeași directivă, că instanța națională trebuie să aprecieze dacă, și eventual în ce măsură, clauza vizată derogă de la normele aplicabile în lipsa unui acord între părți, astfel încât să facă mai dificile pentru consumator, având în vedere mijloacele procedurale de care dispune, accesul la justiție și exercitarea dreptului la apărare (a se vedea în acest sens Hotărârea din 14 martie 2013, Aziz, C-415/11, EU:C:2013:164, punctul 75).

53 Rezultă că o clauză care nu este susceptibilă să plaseze consumatorul într-o situație juridică mai puțin favorabilă decât cea prevăzută de dreptul național în vigoare nu intră sub incidența punctului 1 litera (q) din anexa la Directiva 93/13 coroborat cu articolul 3 alineatul (1) din această directivă. Așadar, punctul 1 litera (q) din această anexă vizează clauze care au consecințe juridice care pot fi stabilite în mod obiectiv. Această considerație nu este afectată de faptul că introducerea unei astfel de clauze într-un contract poate da impresia consumatorului că sunt restrânse căile de atac și că, din acest motiv, acesta este obligat să îndeplinească toate obligațiile cuprinse în contract, din moment ce clauza vizată nu aduce atingere poziției sale juridice ținând seama de reglementarea națională aplicabilă.

54 În speță, potrivit instanței de trimitere, clauza în discuție în litigiul principal exprimă, printre altele, posibilitatea creditorului, astfel cum este prevăzută de dreptul maghiar, de a declanșa, în cazul unei încălcări grave a obligațiilor contractuale din partea consumatorului, executarea silită a plății sumei restante datorate de acesta în temeiul unui act notarial învestit cu formulă executorie. Această instanță arată de asemenea că debitorul poate iniția o procedură de excludere sau de limitare a executării silite.

55 În ceea ce privește aceeași procedură simplificată de executare silită, s-a arătat la punctul 60 din Hotărârea din 1 octombrie 2015, ERSTE Bank Hungary (C-32/14, EU:C:2015:637), că consumatorul poate, pe de o parte, în temeiul articolului 209/A alineatul (1) din Codul civil, să introducă o acțiune în contestarea validității contractului și, pe de altă parte, în temeiul articolului 369 din Codul de procedură civilă, să inițieze o procedură de excludere sau de limitare a executării silite. În cadrul acestei din urmă proceduri, consumatorul poate solicita, potrivit articolului 370 din Codul de procedură civilă, suspendarea executării silite a contractului.

56 În aceste condiții, reiese că, aspect a cărui verificare revine însă instanței de trimitere, clauza în discuție în litigiul principal nu afectează poziția juridică a consumatorului prin aceea că nu exclude și nici nu obstrucționează dreptul acestuia de a introduce acțiuni în justiție sau de a exercita orice altă cale de atac, în sensul punctului 1 litera (q) din anexa la Directiva 93/13.

57 În schimb, o clauză care permite creditorului să pună capăt oricărui litigiu în mod unilateral, suma restantă datorată fiind stabilită în temeiul evidențelor băncii prin act notarial care poate fi învestit de notar cu formulă executorie, este susceptibilă să intre sub incidența punctului 1 litera (q) din anexa la Directiva 93/13. Astfel, în măsura în care o asemenea clauză conferă profesionistului dreptul de a soluționa în mod definitiv eventualele litigii referitoare la obligațiile contractuale, aceasta exclude sau obstrucționează dreptul consumatorului de a introduce acțiuni în justiție sau de a exercita orice altă cale de atac în sensul dispoziției menționate.

58 Cu toate acestea, astfel cum s-a arătat la punctul 54 din prezenta hotărâre, reiese că clauza în discuție în litigiul principal nu este de natură să excludă sau să obstrucționeze dreptul de a introduce acțiuni în justiție sau de a exercita orice altă cale de atac ținând seama de modalitățile procedurale prevăzute de dreptul maghiar aplicabil, aspect a cărui verificare revine însă instanței de trimitere.

59 În această privință, trebuie amintit că Curtea a statuat deja că articolul 6 alineatul (1) și articolul 7 alineatul (1) din Directiva 93/13 trebuie interpretate în sensul că nu se opun unei legislații naționale care permite unui notar, care a întocmit, cu respectarea cerințelor de formă, un act autentic referitor la un contract încheiat între un profesionist și un consumator, să procedeze la aplicarea formulei executorii pe actul menționat sau să refuze să procedeze la eliminarea sa, în condițiile în care la niciun moment nu a fost efectuat un control al caracterului abuziv al clauzelor contractului menționat, cu condiția însă ca modalitățile procedurale ale căilor de atac prevăzute de dreptul național să garanteze, în împrejurările cauzei vizate, o protecție jurisdicțională efectivă consumatorului, aspect a cărui verificare revine instanței naționale (a se vedea în acest sens Hotărârea din 1 octombrie 2015, ERSTE Bank Hungary, C-32/14, EU:C:2015:637, punctele 64 și 65).

60 Având în vedere ceea ce precedă, trebuie să se răspundă la a doua întrebare că articolul 3 alineatul (3) din Directiva 93/13 coroborat cu punctul 1 litera (q) din anexa la această directivă trebuie interpretat în sensul, pe de o parte, că nu vizează o clauză care are ca obiect sau ca efect să determine consumatorul să considere în mod legitim că este obligat să își execute toate obligațiile contractuale, chiar dacă apreciază că anumite prestații nu sunt datorate, din moment ce această clauză nu afectează poziția juridică a consumatorului ținând seama de reglementarea națională aplicabilă, și, pe de altă parte, că vizează o clauză care are ca obiect sau ca efect obstrucționarea dreptului consumatorului de a introduce acțiuni în justiție sau de a exercita orice altă cale de atac, atunci când suma restantă datorată este stabilită prin act notarial dotat cu forță probantă, ceea ce îi permite creditorului să pună capăt litigiului în mod unilateral și definitiv.

Cu privire la a treia întrebare

61 Prin intermediul celei de a treia întrebări, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 5 din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că această dispoziție impune ca profesionistul să furnizeze informații suplimentare referitoare la o clauză care este redactată în mod clar, dar ale cărei efecte juridice nu pot fi stabilite decât prin intermediul unei interpretări a dispozițiilor dreptului național care nu fac obiectul unei jurisprudențe uniforme.

62 Trebuie amintit, mai întâi, că, potrivit jurisprudenței Curții, cerința de transparență a clauzelor contractuale, amintită, printre altele, la articolul 5 din Directiva 93/13, impune nu numai ca respectiva clauză să fie inteligibilă pentru consumator pe plan gramatical, ci și ca ea să permită consumatorului să evalueze, în temeiul unor criterii precise și inteligibile, consecințele economice care rezultă din aceasta în ceea ce îl privește (a se vedea în acest sens Hotărârea din 30 aprilie 2014, Kásler și Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, punctul 75, și Hotărârea din 9 iulie 2015, Bucura, C-348/14, nepublicată, EU:C:2015:447, punctul 55).

63 Această jurisprudență impune în esență ca mecanismele pentru calcularea datoriei și a sumei care trebuie rambursate de consumator să fie transparente și inteligibile și ca, dacă este cazul, profesionistul să furnizeze informații suplimentare necesare în acest scop (a se vedea în acest sens Hotărârea din 20 septembrie 2017, Andriciuc și alții, C-186/16, EU:C:2017:703, punctul 51).

64 Tot în ceea ce privește cerința de transparență referitor la consecințele economice pentru consumator care decurg dintr-un contract, Curtea a statuat că, într-o situație în care anumite aspecte ale modului de variație a cheltuielilor legate de serviciul care trebuie furnizat erau specificate de actele cu putere de lege sau de normele administrative obligatorii în sensul articolului 1 alineatul (2) din Directiva 93/13 sau în care dispozițiile menționate prevedeau dreptul unui consumator de a pune capăt

contractului, era esențial ca respectivul consumator să fie informat de profesionist cu privire la dispozițiile menționate (a se vedea în acest sens Hotărârea din 26 aprilie 2012, Invitel, C-472/10, EU:C:2012:242, punctul 29).

65 În plus, Curtea a statuat, într-un alt context, în ceea ce privește o clauză care stipula aplicarea dreptului statului de stabilire a vânzătorului, că acesta este, în principiu, obligat să informeze consumatorul cu privire la existența unor dispoziții imperative precum articolul 6 alineatul (2) din Regulamentul (CE) nr. 593/2008 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 iunie 2008 privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale (Roma I) (JO 2008, L 177, p. 6), care prevede că alegerea legii aplicabile nu poate priva consumatorul de protecția acordată acestuia prin dispoziții de la care nu se poate deroga prin convenție, în temeiul legii care, în lipsa unei alegeri, ar fi fost aplicabilă (a se vedea în acest sens Hotărârea din 28 iulie 2016, Verein für Konsumenteninformation, C-191/15, EU:C:2016:612, punctul 69).

66 Cu toate acestea, nu rezultă din jurisprudența citată la punctele 64 și 65 din prezenta hotărâre că profesionistul este de asemenea obligat să informeze consumatorul, anterior încheierii unui contract, cu privire la dispozițiile procedurale generale din dreptul intern al propriului său stat de reședință, precum cele referitoare la repartizarea sarcinii probei, precum și cu privire la jurisprudența aferentă acesteia.

67 În cauza principală, nu este vorba în special despre o clauză de desemnare a dreptului aplicabil în favoarea dreptului statului membru în care își are sediul profesionistul, în timp ce consumatorul are reședința într-un alt stat membru. În ceea ce privește o asemenea situație, din Directiva 93/13, astfel cum confirmă în special al cincilea considerent al acesteia, reiese că legiuitorul Uniunii prezumă că consumatorul nu cunoaște normele de drept care, în alte state membre decât al său, reglementează contractele referitoare la vânzarea de bunuri sau la oferta de servicii.

68 Spre deosebire de cauzele în care s-au pronunțat hotărârile citate la punctele 64 și 65 din prezenta hotărâre, cauza principală nu privește obligația, care îi revine profesionistului, de a informa consumatorul cu privire la existența unor dispoziții imperative ale dreptului internațional privat. Aceasta nu privește nici obligația care revine profesionistului de a informa consumatorul cu privire la dispozițiile imperative în temeiul cărora poate varia suma care trebuie plătită de consumator și care au, prin urmare, un efect direct asupra consecințelor economice pentru consumator care decurg din contract. În schimb, este vorba, în cauza principală, despre informarea consumatorului care ar privi existența unor dispoziții procedurale generale referitoare la repartizarea sarcinii probei, precum și interpretarea jurisprudențială a acestora la data încheierii contractului.

69 În asemenea împrejurări, impunerea unei obligații profesionistului de a informa consumatorul cu privire la existența unor dispoziții procedurale generale și a unei jurisprudențe aferente acestora ar depăși ceea ce s-ar putea aștepta în mod rezonabil din partea celui dintâi în cadrul cerinței de transparență.

70 Având în vedere ceea ce precedă, trebuie să se răspundă la a treia întrebare că articolul 5 din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că nu impune ca profesionistul să furnizeze informații suplimentare referitoare la o clauză care este redactată în mod clar, dar ale cărei efecte juridice nu pot fi stabilite decât prin intermediul unei interpretări a dispozițiilor dreptului național care nu fac obiectul unei jurisprudențe uniforme.

Cu privire la a patra întrebare

71 Prin intermediul celei de a patra întrebări, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 3 alineatul (3) din Directiva 93/13 coroborat cu punctul 1 litera (m) din anexa la această directivă trebuie interpretat în sensul că vizează o clauză contractuală care autorizează profesionistul să aprecieze în mod unilateral dacă prestația care incumbă consumatorului a fost executată în conformitate cu contractul.

72 Punctul 1 litera (m) din anexa la Directiva 93/13 vizează clauze care au ca obiect sau ca efect să confere profesionistului dreptul de a stabili dacă bunurile sau serviciile furnizate sunt conforme cu contractul sau să îi confere dreptul exclusiv de a interpreta orice clauză din contract.

73 Dat fiind că, în principiu, profesionistul este cel care acționează în calitate de vânzător sau de prestator de servicii, trebuie să se considere că această dispoziție vizează clauze care permit profesionistului, în cazul unei plângeri sau al unei contestații din partea consumatorului referitoare la serviciile sau la bunurile furnizate, să stabilească unilateral dacă propria prestație este conformă cu contractul.

74 Astfel, este cert că punctul 1 litera (m) din anexa la Directiva 93/13 nu se referă la obligațiile consumatorului care decurg din contract, ci numai la obligațiile profesionistului. Astfel, această dispoziție nu vizează clauze care ar autoriza profesionistul să aprecieze în mod unilateral dacă contraprestația consumatorului, care constă în amortizarea unei datorii și în plata cheltuielilor aferente acesteia, a fost executată în conformitate cu contractul.

75 Având în vedere ceea ce precedă, trebuie să se răspundă la a patra întrebare că articolul 3 alineatul (3) din Directiva 93/13 coroborat cu punctul 1 litera (m) din anexa la această directivă trebuie interpretat în sensul că nu vizează o clauză contractuală care autorizează profesionistul să aprecieze în mod unilateral dacă prestația care incumbă consumatorului a fost executată în conformitate cu contractul.

Cu privire la cheltuielile de judecată

76 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a treia) declară:

1) Articolul 3 alineatul (3) din Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii coroborat cu punctul 1 litera (q) din anexa la această directivă trebuie interpretat în sensul că nu califică drept abuzivă, în mod general și fără o examinare suplimentară, o clauză contractuală care nu s-a negociat individual și care are ca efect sau ca obiect răsturnarea sarcinii probei în detrimentul consumatorului.

2) Articolul 3 alineatul (3) din Directiva 93/13 coroborat cu punctul 1 litera (q) din anexa la această directivă trebuie interpretat în sensul, pe de o parte, că nu vizează o clauză care are ca obiect sau ca efect să determine consumatorul să considere în mod legitim că este obligat să își execute toate obligațiile contractuale, chiar dacă apreciază că anumite prestații nu sunt datorate, din moment ce această clauză nu afectează poziția juridică a consumatorului ținând seama de reglementarea națională aplicabilă, și, pe de altă parte, că vizează o clauză care are ca obiect sau ca efect obstrucționarea dreptului consumatorului de a introduce acțiuni în

justiție sau de a exercita orice altă cale de atac, atunci când suma restantă datorată este stabilită prin act notarial dotat cu forță probantă, ceea ce îi permite creditorului să pună capăt litigiului în mod unilateral și definitiv.

3) **Articolul 5 din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că nu impune ca profesionistul să furnizeze informații suplimentare referitoare la o clauză care este redactată în mod clar, dar ale cărei efecte juridice nu pot fi stabilite decât prin intermediul unei interpretări a dispozițiilor dreptului național care nu fac obiectul unei jurisprudențe uniforme.**

4) **Articolul 3 alineatul (3) din Directiva 93/13 coroborat cu punctul 1 litera (m) din anexa la această directivă trebuie interpretat în sensul că nu vizează o clauză contractuală care autorizează profesionistul să aprecieze în mod unilateral dacă prestația care incumbă consumatorului a fost executată în conformitate cu contractul.**

Semnături